

تأثیر استقلال هیئت مدیره بر کیفیت افشا عمومی در گزارشات سالیانه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

سمیه بلورچی

چکیده

در این پژوهش با توجه به اهمیت موضوع مسئولیت اجتماعی شرکت و تأثیر آن بر فعالیت های مالی شرکت ها ، به بررسی تأثیر استقلال هیئت مدیره بر کیفیت افشا عمومی در گزارشات سالیانه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شد. برای دستیابی به این هدف ، از بازه زمانی سال های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ استفاده شده است و نمونه نهایی متشکل از ۱۶۱ شرکت بوده که پس از اعمال محدودیت های مورد نظر در این تحقیق انتخاب شده اند. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده ها پژوهشی و توصیفی (غیرآزمایشی) می باشد. تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده با استفاده از نرم افزار Eviews8 صورت پذیرفت و شواهد تجربی به دست آمده با بهره گیری از آزمون های آماری مناسب تشریح گردید. نتایج پژوهش نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین استقلال هیئت مدیره ، تعداد جلسات هیئت مدیره و اندازه کمیته های حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت ها وجود دارد ، اما این ارتباط در مورد اندازه هیئت مدیره و مسئولیت اجتماعی شرکت مشاهده نشد. **واژگان کلیدی:** استقلال هیئت مدیره ، گزارشات سالیانه ، کیفیت افشا عمومی ، بورس.

مقدمه

بر اساس تئوری نمایندگی، مدیران به عنوان نمایندگان سهامداران ممکن است به گونه ای عمل نمایند یا تصمیم هایی را اتخاذ کنند که لزوماً در راستای به حداکثر رساندن ثروت سهامداران نباشد. مطابق این تئوری، باید ساز و کارهای کنترلی یا نظارتی کافی برای محافظت از سهامداران در مقابل تضاد منافع ایجاد شود. موضوع شفافیت صورت های مالی و کیفیت افشای اطلاعات ارائه شده در آن، به عنوان یک راهکار عملی مورد توجه قرار گرفته است (ستایش و همکاران، ۱۳۹۰). کیفیت افشا، میزان اطلاعاتی است که از سوی شرکت ها در متن صورت های مالی اساسی یا در یادداشت های همراه، برای کمک به تصمیم گیری ارائه می شود. افشا یکی از اصول حسابداری است. بر اساس این اصل، باید کلیه اطلاعات مربوط به فعالیت های شرکت به نحو مناسب و به موقع، در اختیار گروه های مختلف استفاده کننده قرار گیرد. در واقع هدف اصلی از افشا، کمک به استفاده کنندگان در تصمیم گیری مربوط به سرمایه گذاری، تفسیر وضعیت مالی شرکت ها، ارزیابی عملکرد مدیریت و پیش بینی جریانهای وجوه نقد آتی است (موسوی شیری، ۱۳۹۲). به طور کلی، افشا در گزارش های سالانه شرکت از طریق بیانیه ها و یادداشت های همراه صورت های مالی انجام می شود. اگر چه ابزارهای زیادی برای افشای اطلاعات، مانند گزارش های موقت، نامه به سهامداران و گزارش کارمند و غیره توسط شرکت ارائه می شود، اما گزارش سالانه به عنوان منبع اصلی اطلاعات برای استفاده کننده گان گروه های مختلف در نظر گرفته می شود (کاشانی پور و همکاران، ۱۳۹۳). با توجه به مطالعات انجام شده و مبنای موجود در مورد رابطه ی بین ساختار هیئت مدیره و کیفیت افشا (تنگ و لی، ۲۰۱۱)، بر این باورند که نقش هیات مدیره در کیفیت افشا تأثیر گذار می باشد (تنگ و لی، ۲۰۱۱). اعضای مستقل هیات مدیره به منظور حفظ شهرتشان در بازار سرمایه انسانی، دارای انگیزه هستند تا بر رفتار مدیران، روی دستکاری افشا نظارت داشته باشند. این کار به نوبه خود کیفیت افشا را بهبود می دهد. بنابراین، اعضای مستقل هیات مدیره با خطر کمتری در مورد از دست دادن شهرتشان مواجه هستند و شهرت آن ها به ندرت بستگی به عملکرد و تصمیمات داخلی مدیران در آن شرکت دارد. در نتیجه، این امر تأثیر کمی روی بهبود کیفیت افشا می گذارد (خدای پور و بزایی، ۱۳۹۲). لذا در این تحقیق درصدد است آن هستیم تا به بررسی این موضوع بپردازیم.

هیئت مدیره یک مکانیزم داخلی مهم برای حل و هموارسازی مشکلات و مسائل سازمانی و نمایندگی می باشد. هیئت مدیران از طرف سهام داران مدیریت را نظارت می کنند و توصیه ها را ارائه می دهند. به علاوه، هیئت مدیران رهبری شرکت را انتخاب می کند (به طور اختصاصی مدیران ارشد اجرایی)، مأموریت شرکت را تعریف می کند و اهداف عملکردی که انتظار می رود به آنها دست پیدا کنند را نیز تنظیم می نماید. به خاطر نقشی که هیئت مدیره ایفا می کند خصوصاً در نظارت بر مدیریت، ساختار هیئت جزء یکی از مهم ترین عوامل تعیین کننده کارایی حاکمیت شرکتی به حساب می آید. ویژگی های هیئت مانند استقلال، به عنوان تعیین کننده های اصلی کارایی هیئت تلقی می شوند. بنابراین، شرکتی که می خواهد برنامه های حاکمیت شرکتی خوبی داشته باشد باید تضمین کند که هیئت اش این ویژگی ها را دارد (میونسی و رندوی، ۲۰۱۳).

مسئولیت های اصلی هیئت مدیره ایجاد راهبری کارآمد بر امور شرکت در راستای منافع سهامداران و تعادل در منافع ذینفعان مختلف آن از جمله مشتریان، کارکنان، سرمایه گذاران و جوامع محلی است. در کلیه اقداماتی که هیئت مدیره به عمل می آورد، از مدیران انتظار می رود تصمیمات تجاری خود را به گونه ای اتخاذ نمایند که منطقیاً معتقدند بهترین منافع شرکت در آن است. در ایفای این تعهد، مدیران می توانند به صداقت و درستکاری عوامل ارشد اجرایی و مشاوران و حسابرسان مستقل آن تکیه نمایند. همه هیئت مدیره ها ناظران هوشیار مدیریت شرکت نیستند. اکثریت اعضای هیئت مدیره باید از مدیران غیرموظف باشند. موظف شدن اعضای هیئت مدیره با تصویب هیئت مدیره می باشد و مدیر ذینفع در مورد حقوق صاحبان سهام رای ندارد (آقایی و چالاک، ۱۳۸۹). با توجه به این که سرمایه گذاران با استفاده از اطلاعات مالی شرکت ها بازده مورد انتظار خود را برآورد می کنند لذا برای اینکه اطلاعات مالی گزارش شده بتواند در ارزیابی عملکرد و توان سودآوری یک شرکت به استفاده کنندگان کمک کند و سرمایه گذاران بتوانند به اتکای این اطلاعات، بازده مورد انتظار خود را برآورد کنند، ارائه اطلاعات باید به نحوی باشد که ارزیابی عملکرد گذشته شرکت را ممکن سازد و در سنجش توان سودآوری و پیش بینی فعالیت های آتی مؤثر باشد. بنابراین علاوه بر اینکه ارقام مندرج در گزارشگری مالی برای سرمایه گذاران مهم است و بر تصمیم های آن ها تأثیر دارد، کیفیت گزارشگری مالی و افشا نیز به عنوان یکی از ابعاد اطلاعات مالی مورد توجه خاص سرمایه گذاران است (پورزمانی و جمشیدی، ۱۳۹۴).

حساس یگانه و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله ای به بررسی راهبری شرکتی مسئولیت اجتماعی شرکت ها و نظریه های حسابداری پرداختند. این محققین بیان کردند رهبران شرکت ها با وظیفه ای پویا و چالش برانگیز در زمینه ی استاندارد های اخلاقی اجتماعی با هدف عملیات تجاری مسئولانه مواجه اند. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که عوامل تعیین کننده ی مسئولیت اجتماعی شرکت ها در اقتصادهای نوظهور و حتی توسعه یافته جامع نیستند و در کل، بیانگر این است که نظریه های حسابداری اثباتی برای ارائه ی هرگونه شواهد برای حمایت از مدیریت شرکت ها به منظور مشارکت در گزارشگری و افشای مسئولیت اجتماعی در گزارش های سالانه ناکام بوده است و این نظریه نتوانسته است پایه ی نظری مناسبی برای توجیه و تبیین مسئولیت اجتماعی شرکت ها در شرکت ها باشد.

تعریف های مختلفی از حاکمیت شرکتی وجود دارد؛ از تعریف های محدود و متمرکز بر شرکت ها و سهامداران آن ها گرفته تا تعریف های جامع و در برگیرنده پاسخگویی شرکت ها در قبال گروه کثیری از سهامداران، افراد یا ذینفعان. بررسی ادبیات موجود نشان می دهد که هیچ تعریف مورد توافقی در مورد حاکمیت شرکتی وجود ندارد. فدراسیون بین المللی حسابداران (IFAC) در سال ۲۰۰۴ حاکمیت شرکتی را چنین تعریف کرده است: «حاکمیت شرکتی (حاکمیت واحد تجاری) عبارت است از تعدادی مسئولیت ها و شیوه های به کار برده شده توسط هیئت مدیره و مدیران موظف با هدف مشخص کردن مسیر استراتژیک که تضمین کننده دستیابی به هدف ها، کنترل ریسک ها و مصرف مسئولانه منابع است». کادبری در سال ۱۹۹۲ حاکمیت شرکتی را چنین بیان می کند: «... سیستمی که شرکت ها با آن، هدایت و کنترل می شوند». در گزارش کاردون در بلژیک، سال ۱۹۹۵ این تعریف در مورد حاکمیت شرکتی آمده است: «حاکمیت شرکتی مجموعه ای از قواعد ناظر بر هدایت و کنترل شرکت است». بررسی تعریف ها و مفاهیم حاکمیت شرکتی و مرور دیدگاه های صاحب نظران، حکایت از آن دارد که: حاکمیت شرکتی یک مفهوم چند رشته ای (حوزه ای) است و هدف نهایی حاکمیت شرکتی دستیابی به چهار مورد زیر در شرکت هاست: پاسخگویی، شفافیت، عدالت (انصاف)، رعایت حقوق ذینفعان (کردلویی و جعفر پور، ۱۳۹۳).

هیئت مدیره یک مکانیزم داخلی مهم برای حل و هموارسازی مشکلات و مسائل سازمانی و نمایندگی می باشد. هیئت مدیران از طرف سهام داران مدیریت را نظارت می کنند و منابع لازم را ارائه می دهند. به علاوه، هیئت مدیران رهبری شرکت را انتخاب می کند (به طور اختصاصی مدیران ارشد اجرایی)، ماموریت شرکت را تعریف می کند و اهداف عملکردی که انتظار می رود به آن دست پیدا کنند را نیز تنظیم می نماید. به خاطر نقشی که هیئت ما ایفا می کنند خصوصاً در نظارت بر مدیریت، ساختار هیئت جزء یکی از مهم ترین عوامل تعیین کننده کارایی حاکمیت شرکتی به حساب می آید. ویژگی های هیئت مانند استقلال، به عنوان تعیین کننده های اصلی کارایی هیئت تلقی می شوند. بنابراین، شرکتی که می خواهد برنامه های حاکمیت شرکتی خوبی داشته باشد باید تضمین کند که هیئت اش این ویژگی ها را دارد (میونسی و رندوی، ۲۰۱۳).

در حالی که پیشنهادهایی برای یافتن رابطه بین اندازه هیئت مدیره و عملکرد شرکت ارائه شده است در مورد سمت و سوی این رابطه، توافق عامی وجود ندارد. طرفداران دیدگاه سهامداران، عموماً رابطه منفی را تایید می کنند. هیئت مدیره بزرگتر، تعادل بیشتر، سرعت بخشیدن به تصمیم گیری موثرتر و افزایش هماهنگی میان سهامداران شرکت را به دنبال دارد. سرانجام، یک هیئت مدیره بزرگتر، امکانات پردازش اطلاعات را افزایش می دهد و هم چنین کیفیت اطلاعات داده شده توسط مدیریت شرکت را افزایش می دهد. متناوباً، طرفداران نظریه نمایندگی، که عموماً از هیئت مدیره کوچکتر طرفداری می کنند، استدلال می کنند که چنانکه اندازه افزایش یابد، کارکردهای کنترل و نظارت مختل می شود. طرفداران نظریه نمایندگی همچنین استدلال می کنند که اندازه هیئت مدیره بزرگ تر، فرصت دستکاری را توسط مدیریت شرکت افزایش می دهد؛ برای مثال، جانسون (۱۹۹۳) اظهار می کند هنگامی که «هیئت مدیره بیشتر از هفت یا هشت نفر باشند، احتمال کمتری هست که آن ها به طور موثر اعمال وظیفه کنند و در مقابل کنترل مدیر عامل آسوده تر هستند».

جلسات هیأت مدیره، مکانی است که در آن مدیران اجرایی و اعضای هیأت مدیره اطلاعات خود را در مورد عملکرد شرکت، سیاست ها و طرح های آن مطرح می کنند و به اشتراک می گذارند. جلسات متعدد به برقراری ارتباط بهتر میان مدیران و اعضای هیأت مدیره کمک می کند اما برگزاری جلسات بیش از حد هیأت مدیره، علاوه بر هزینه هایی که دارد (از قبیل زمان مدیریت، هزینه ی مسافرت و حق الزحمه ی حضور در جلسات هیأت مدیره)، باعث انحراف مدیران شرکت از مسئولیت های عملیاتی و

روزمره‌ی خود می‌گردد. از این رو هیأت مدیره می‌بایست تعادلی میان هزینه - منفعت ، تعداد جلسات برگزار کند (بحری ثالث و همکاران، ۱۳۹۲).

در ادبیات مالی ، کمیته حسابرسی به عنوان جزئی از ساختار حاکمیت شرکتی ، ابزاری برای کاهش هزینه های نمایندگی و همچنین وسیله نظارتی اثر بخشی برای بهبود روابط نمایندگی تلقی می شود (سلیمانی و مقدسی ، ۱۳۹۳).
کمیته حسابرسی از اجزای تعیین کننده در روند گزارشگری مالی است ، که اعتبار صورت های مالی حسابرسی شده را افزایش می دهد. از طرف دیگر ، شرکت ها و سهامداران برای نظارت دقیق تر بر زمینه هایی همچون ریسک ، جلوگیری از اتلاف منابع شرکت ، صحت گزارشگری مالی و رعایت الزامات قانونی و مقرراتی ، بر قضاوت اعضای کمیته حسابرسی اتکا می کنند. هر عضو کمیته حسابرسی ، برای انجام وظایف خود به شناخت درست و آشکار وظایف خود با توجه به منشور فعالیت کمیته و سایر الزامات قانونی نیاز دارد (فخاری و همکاران ، ۱۳۹۵). کمیته حسابرسی باید با توجه به ماهیت و حجم فعالیت های سازمان ، جلسات خود را به طور مستمر تشکیل دهد. این جلسات باید حداقل به صورت فصلی (سه ماهه) برگزار شوند.

اصطلاح افشاء در گسترده ترین مفهوم خود به معنای ارائه ی اطلاعات است. حسابداران از این عبارت به صورت محدودتری استفاده می کنند و منظور آنان انتشار اطلاعات مالی مربوط به یک شرکت در گزارش های مالی (معمولاً در قالب گزارش های سالانه) است. در برخی موارد ، این مفهوم باز هم محدودتر و به معنی ارائه اطلاعاتی است که در متن صورت های مالی منظور نشده است. انتشار اطلاعات در ترازنامه ، صورت سود و زیان به صورت جریان وجوه نقد ، اغلب تحت عنوان شناخت و اندازه گیری در نظر قرار می گیرد. بنابراین در محدودترین مفهوم ، افشای اطلاعات شامل بحث و تحلیل های مدیریت ، یادداشت های همراه صورت های مالی و گزارش های مکمل است (ستایش ، کاظم نژاد ، ۱۳۸۹).

هدف اصلی از افشاء عبارتست از : کمک به استفاده کنندگان در تصمیم گیری مربوط به سرمایه گذاری ، تغییر وضعیت مالی شرکت ها ، ارزیابی عملکرد مدیریت ، پیش بینی جریانها و وجوه نقد آتی ، در این راستا باید کلیه واقیعت های با اهمیت واحد اقتصادی به گونه ای مناسب و کامل افشاء شوند ، تا امکان اتخاذ تصمیم فراهم گردد و از سردرگمی جلوگیری به عمل آورد (ملکیان ، ۱۳۷۶).

مسئولیت اجتماعی شرکت ها ، یک مفهوم در حال نمو و تکامل است که به عنوان روشی است که شرکت ها دغدغه های اجتماعی ، محیطی و اقتصادی شان را در ارزش ها ، فرهنگ ها ، تصمیمات ، استراتژی و عملیات به گونه ای شفاف برای پاسخگوئی یکپارچه نموده و در نتیجه ، رویه های بهتر برای شرکت ، ایجاد رفاه و بهبود جامعه تدوین نمایند (ترکر ، ۲۰۰۹) .
تحقیقات پیشین (آجینکیا و همکاران ، ۲۰۰۵ ؛ چن و جاگی ، ۲۰۰۰ ؛ پاسنل ، پوپ و یانگ ، ۲۰۰۵ ؛ پنگ ، ۲۰۰۴) چندین دلیل در مورد اثرگذاری ترکیب هیئت مدیره بر افشاگری شرکت ارائه دادند : می توان این دلایل را به صورت فرضیات ریسک پیگرد قانونی / سرمایه انسانی و نظارت طبقه بندی کرد (فاما ، ۱۹۸۰ ؛ فاما و جنسن ، ۱۹۸۳ ؛ پاسنل و همکاران ، ۲۰۰۵). این تحقیقات استدلال نمودند که NED ها نماینده ی منافع ذینفعان متفاوتی در هیئت مدیره هستند و بر مدیریت نظارت می نمایند (آجینکیا و همکاران ، ۲۰۰۵ ؛ پاسنل و همکاران ، ۲۰۰۵). در نتیجه ، انتظار می رود که NED ها در هیئت مدیره به صورت منفرد و گروهی به عنوان مسئول ، عمل کنند و نوع و ماهیت تعاملات و روابط شرکت را تحت نظارت قرار دهند. این به این خاطر است که آن ها مسئولیت نهایی روابط و تعاملات شرکت را برعهده دارند. به علاوه ، اگر NED ها در هیئت مدیره های شرکت های دارای افشاگری ضعیف و تخریب شده فعالیت کنند به احتمال زیاد از نقصان و کمبود (بیبنگتون و همکاران ، ۲۰۰۸ ؛ فاما و جنسن ، ۱۹۸۳). این امر به پیگیری قانونی نیز منتهی می گردد که از دیدگاه اجتماعی و آبرو ، خطرات و پیامدهای فراوانی برای شرکت به بار می آورد.

کاشانی پور و همکاران (۱۳۹۳) ، در مقاله ای به بررسی ارتباط بین ساختار هیأت مدیره و مالکیت شرکت با افشای اختیاری پرداختند. نمونه آماری پژوهش شامل ۱۴۸ شرکت در سال ۱۳۹۱ و روش آماری مورد استفاده جهت آزمون فرضیه های آماری مطرح شده رگرسیون چند متغیره می باشد. یافته های پژوهش نشان می دهد که رابطه ی معنی دار و مثبتی بین نسبت اعضای غیرموظف و مالکیت شرکتی با افشای اختیاری وجود دارد. بین اندازه هیأت مدیره ، مالکیت مدیریتی و مالکیت نهادی با افشای اختیاری رابطه معنی داری یافت نشد.

یکینی^۱ و همکاران (۲۰۱۵) ، در مطالعه ای به بررسی تاثیر استقلال هیئت مدیره بر کیفیت افشاء عمومی در گزارشات سالانه پرداختند. در حقیقت ، هدف اصلی این مطالعه بررسی ارتباط بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت افشای عمومی در گزارشات سالانه شرکت های با استفاده از داده های پانلی مربوط به ۳۵۰ شرکت بورسی در بریتانیا بود. اما نتایج این مطالعه نشان می دهد که شرکت هایی با مدیران غیرموظف بالاتر احتمالاً اطلاعات باکیفیت تری از افشای عمومی ارائه می دهند.

گویر^۲ و همکاران (۲۰۱۲) ، در مقاله ای تحت عنوان ارتباط بین حاکمیت شرکتی و عملکرد اجتماعی شرکت در شرکت های با مالکیت خانوادگی را بررسی کردند. در این پژوهش با استفاده از شاخص KLD برای سنجش عملکرد اجتماعی شرکت ما ارتباط منفی بین شرکت های با مالکیت خانوادگی و عملکرد اجتماعی شرکت بدست آورده شد. یافته ها نشان داد که حاکمیت شرکتی روابط بین حدود کنترل خانوادگی و عملکرد اجتماعی شرکت را تعدیل کرد.

فرضیه پژوهش

با بررسی پیشینه ی پژوهش ، فرضیه های پژوهش به شرح زیر تدوین گردیده است :

- ✓ بین استقلال هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
- ✓ بین اندازه هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
- ✓ بین تعداد جلسات هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
- ✓ بین اندازه کمیته حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

روش

این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی از نوع همبستگی می باشد. در این تحقیق جهت به دست آوردن ضرایب مدل از تحلیل رگرسیون استفاده گردید. روش همبستگی از روش تحقیق های توصیفی (غیرآزمایشی) است . جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۸۹ الی ۱۳۹۴ است. جهت انتخاب حجم نمونه از روش غربالگری استفاده نمودیم . کلیه شرکت های عضو جامعه آماری که دارای شرایط زیر بودند ، از نمونه آماری حذف شدند :

- تعداد شرکت های که قبل سال ۸۹ از بورس حذف شدند یا وارد فرابورس شدند .
- تعداد شرکت هایی که عضو شرکت های بخش مالی و خدماتی و بیمه و بانک ها و هلدینگ و ... بوده اند.
- تعداد شرکت هایی که پایان سال مالی آن ها منتهی به ۱۲/۲۹ نبوده است.
- تعداد شرکت هایی که طی بازه ۸۹-۹۴ تغییر سال مالی داده اند.
- تعداد شرکت هایی که اطلاعات مورد نیاز تحقیق آن ها در بازه زمانی در دسترس نبوده است یا ناقص بوده است.

ابزار و روش گردآوری داده ها

در این تحقیق پس از اجرای مرحله ی تحقیق کتابخانه ای و میدانی و استخراج اطلاعات کافی از نمونه ها و محاسبه ارزش های هر یک از متغیرها ، جهت دسته بندی ، تلخیص و ایجاد پایگاه داده ها از نرم افزار صفحه گسترده ی Excel و به منظور آزمون فرضیه ها از نرم افزار Eviews8 استفاده گردید. آزمون آماری فرضیه ها با استفاده از رگرسیون خطی (Linear - Regression) انجام شد. روش آماری استفاده شده در این تحقیق رگرسیون چند متغیره می باشد.

با استفاده از ابزار آمار توصیفی و با استفاده از شاخص های مرکزی همچون میانگین و میانه و شاخص های پراکنندگی همچون انحراف معیار به تجزیه و تحلیل داده ها پرداخته شد و در ادامه برای آزمون فرضیه های تحقیق ، از آمار استنباطی و تکنیک های رگرسیون (ساده و چند متغیره) به همراه آزمون معنی دار مدل ، آزمون معناداری هر یک از ضرایب رگرسیون (آزمون T) و آزمون خود همبستگی استفاده گردید.

¹- Yekini et al

²- Goyer et al

یافته ها

آمار توصیفی

آماره های توصیفی متغیرهای تحقیق به شرح جدول (۱) می باشد. در این جدول ، میانگین متغیرهای کمی تحقیق آورده شده است. برای این منظور پارامترهای میانگین ، میانه ، حداکثر ، حداقل و انحراف معیار ارائه شده است. همان طور که در پیشتر نیز مطرح شد ، تعداد کل شرکت های نمونه ۱۶۱ شرکت در بازه زمانی بین سال های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ (دوره ۶ ساله) بوده است که در مجموع ۹۶۶ سال-شرکت را تشکیل می دهند. نتایج آمار توصیفی به شرح ذیل می باشد :

جدول (۱) آماره های توصیفی متغیرهای کمی تحقیق

پارامتر/متغیر	علامت اختصاری	میانگین	میانه	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	تعداد
مسئولیت اجتماعی شرکت	CCIDO	6.267081	6.000000	12.000000	0.000000	0.964173	966
استقلال هیئت مدیره	NED	0.564571	0.600000	1.000000	0.200000	0.172489	966
اندازه هیئت مدیره	BOARDSIZE	5.045549	5.000000	9.000000	3.000000	0.343701	966
تعداد جلسات هیئت مدیره	BOARDMEETING	9.514493	12.000000	45.000000	0.000000	7.678872	966
اندازه کمیته حسابرسی	AUDITSIZE	0.325052	0.000000	5.000000	0.000000	0.971049	966
حجم معاملات	LNTURNOVER	16.98091	17.02430	22.82792	7.606387	2.245603	966
عملکرد مالی	ROE	0.288339	0.280091	2.812614	-	1.778983	966
اهرم مالی	LEVERAGE	0.567749	0.585249	0.974573	0.012733	0.188481	966
سن شرکت	AGE	16.56211	15.00000	48.00000	2.000000	8.916758	966

نتایج به دست آمده در بخش آمار توصیفی نشان می دهد میانگین به دست آمده برای مسئولیت اجتماعی شرکت ها حدود ۶/۲ می باشد که در بالاترین حالت به مقدار ۱۲ رسیده است. با توجه به اینکه ، تعداد شاخص های در نظر گرفته شده برای مسئولیت اجتماعی شرکت چهار مورد می باشد ، به نظر می رسد شرکت ها در این بخش عملکرد قوی نداشته و در مجموع عملکرد اجتماعی شرکت ها در بورس اوراق بهادار تهران در سطح پایینی می باشد. البته این موضوع در اکثر بورس های نوظهور مشاهده می شود و چندان دور از انتظار نمی باشد. در ارتباط با متغیرهای هیئت مدیره می توان اظهار داشت که استقلال هیئت مدیره شرکت های نمونه به طور میانگین ۵۶ درصد می باشد و می توان گفت اعضای مستقل عضو هیئت مدیره به طور متوسط بیشتر از اعضای موظف می باشند. اندازه هیئت مدیره ها نیز به طور معمول ۵ نفره می باشد که در بالاترین و پایین ترین حالت به ۹ نفره و ۳ نفره رسیده است. در نهایت ، تعداد جلسات برگزار شده از سوی شرکت ها در دوره بررسی به طور متوسط بیش از ۹ جلسه بوده است. در ارتباط با کمیته های حسابرسی نیز می توان گفت به طور متوسط تعداد آن ها حدود ۳ نفر می باشد که در بالاترین مقدار به ۵ نفر رسیده است. حداقل این مقدار صفر می باشد که این موضوع به دلیل عدم استفاده برخی از شرکت ها از کمیته های حسابرسی می باشد. این موضوع تا قبل از سال ۱۳۹۲ که تشکیل کمیته های حسابرسی الزامی شد، بیشتر نمود پیدا می کند. حجم معاملات شرکت ها به طور متوسط (۱۶.۹۸۰۹۱) می باشد که مقدار بالاتر آن نشان دهنده حجم معاملات سهام بالاتر شرکت ها می باشد چرا که مقدار آن برابر است با لگاریتم طبیعی حجم معاملات سهام شرکت. هم چنین ، میانگین به دست آمده برای عملکرد مالی شرکت ها که در این پژوهش شاخص بازده دارایی های در نظر گرفته شده نشان می دهد شرکت ها به طور متوسط ۲۸ درصد حقوق صاحبان سهام خود سود خالص را تجربه کرده اند. ضمن اینکه این مقدار در حداکثر به بیش از یک نیز رسیده است و مقدار منفی به دست آمده بری حداقل نیز نشان می دهد برخی از شرکت ها در دوره بررسی زیان داده اند. میانگین به دست آمده برای متغیر اهرم مالی شرکت نشان می دهد که به طور متوسط ۵۶ درصد دارایی های شرکت ها را بدهی های آن ها تشکیل می دهد که در این میان بالاترین آن به حدود ۹۷ درصد دارایی کل و در پایین ترین حالت به یک درصد دارایی کل شرکت نیز رسیده است. در نهایت ، مقادیر به دست آمده برای سن شرکت نشان می دهد شرکت های نمونه دارای سن متوسط ۱۶ سال می باشند که در این میان شرکتی با ۴۸ سال سابقه و ۲ سال سابقه نیز وجود داشته است.

تجزیه و تحلیل داده ها و آزمون فرضیه

پیش از تخمین مدل های رگرسیونی، لازم است مانایی (ایستایی) تمامی متغیرهای مورد استفاده در تخمین ها آزمون گردد. نامانایی (ناایستایی) متغیرها چه در سری زمانی و چه داده های تابلویی می تواند موجب استنباط های غلط آماری و در نتیجه رگرسیون کاذب شود. یک متغیر وقتی ماناست که میانگین، واریانس و ضریب خودهمبستگی آن در طول زمان ثابت باقی بماند. در آزمون ایستایی آنچه که اهمیت دارد قدرت آزمون های ریشه واحد است. برای بررسی ریشه واحد، از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته استفاده و نتایج حاصل از آزمون ریشه واحد متغیرهای تحقیق در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول (۲) آزمون ایستایی متغیرهای تحقیق

دیکی فولر تعمیم یافته			
پارامتر/متغیر	علامت اختصاری	آماره آزمون	سطح احتمال
مسئولیت اجتماعی شرکت	CCIDO	-5.993993	0.0000
استقلال هیئت مدیره	NED	-11.31428	0.0000
اندازه هیئت مدیره	BOARDSIZE	-13.80643	0.0000
تعداد جلسات هیئت مدیره	BOARDMEETING	-12.78647	0.0000
اندازه کمیته حسابرسی	AUDITSIZE	-22.14551	0.0000
حجم معاملات	LNTURNOVER	-13.67882	0.0000
عملکرد مالی	ROE	-19.69658	0.0000
اهرم مالی	LEVERAGE	-12.67553	0.0000
سن شرکت	AGE	-9.769932	0.0000

فرض صفر در آزمون های فوق، بیانگر نامانایی متغیرها است. لذا، چنانچه مقدار آماره محاسبه شده، بزرگ تر از مقدار مربوط به سطح اطمینان رایج باشد، فرض صفر مبتنی بر نامانایی رد می شود. با توجه به میزان سطح احتمال مندرج در جدول فوق، فرض صفر مبنی بر نامانایی بودن متغیرهای پژوهش رد می شود. از این رو، تمامی متغیرهای مورد استفاده فاقد ریشه واحد بوده و ایستا(مانا) می باشند.

نتایج بررسی مدل رگرسیونی

برای انتخاب بین روش داده های تابلویی و داده های تلفیقی از آماره آزمون لیمر استفاده شده است. با توجه به مقدار F گزارش شده در جدول (۳)، فرض صفر مبنی بر انتخاب روش داده های تلفیقی و اولویت آن نسبت به داده های تابلویی در سطح اطمینان ۹۵٪ رد می شود. بنابراین، باید از روش داده های تابلویی استفاده کرد. هم چنین، پس از انجام آزمون هاسمن جدول (۴) برای تعیین وجود اثرات ثابت یا تصادفی، فرض صفر مبنی بر وجود اثرات تصادفی در سطح خطای ۵٪ رد می شود و لازم است که مدل به صورت اثرات ثابت برآورد شود.

جدول (۳) نتایج آزمون لیمر (همسانی عرض از مبدأ شرکت ها / انتخاب بین روش داده های تلفیقی یا تابلویی)

آماره آزمون F لیمر	درجه آزادی	سطح معناداری
12.464552	(160,756)	0.0000

جدول (۴) نتایج آزمون هاسمن (انتخاب بین اثرات ثابت و اثرات تصادفی)

آماره آزمون هاسمن	درجه آزادی	سطح معناداری
16.166305	۸	0.0064

با توجه به نتایج آزمون های لیمر و هاسمن ، مدل تحقیق جهت بررسی اثر شاخص های هیئت مدیره و کمیته های حسابرسی بر مسئولیت اجتماعی شرکت در کنار دیگر عوامل (متغیرهای کنترل) با استفاده از روش داده های تابلویی و اثرات ثابت برآورد گردید و نتایج آن در جدول (۵) منعکس شده است. نتایج در جدول (۵) نشان می دهد مقدار آماره F مدل ها و سطح احتمال آن ها ، بیانگر آن است که مدل رگرسیونی چندمتغیره مورد آزمون ، در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار است. شاخص R^2 تعدیل شده نیز که برای تعیین درجه قدرت مدل و میزان تبیین متغیر وابسته که توسط متغیرهای پیش بینی مورد استفاده قرار می گیرد ، حدود ۲۶٪ است. آماره دوربین و واتسون به مقدار ۲/۱ نیز نشان می دهد که در تخمین مدل مذکور مشکل خودهمبستگی یا همبستگی سریالی بین جملات خطا وجود ندارد. در نهایت ، یادآوری این نکته ضروری است که پیش فرض های رگرسیون شامل ناهمسانی واریانس توزیع جزء خطا نیز بررسی شد و نتیجه این آزمون ها نشان داد مشکل خاصی برای اجرای مدل های مورد نظر جهت آزمون فرضیه تحقیق وجود ندارد. برای بررسی همسانی واریانس اجزای خطای مدل از آزمون بروش پاگان استفاده شده است که نتایج حاصل از تایید این آزمون در سطح خطای ۰/۰۵ می باشد. در نهایت ، نتایج به دست آمده از آزمون عامل تورم واریانس نیز نشان می دهد متغیرهای مستقل و کنترلی پژوهش دارای همخطی نمی باشند. مقدار نرمال به دست آمده برای این آزمون بایستی پایین تر از ۱۰ باشد.

جدول (۵) نتایج آماره آزمون فرضیه تحقیق

$$CCIDQ_{it} = \alpha_0 + \beta_1 NEDs_{it} + \beta_2 Boardsize_{it} + \beta_3 BoardMeeting_{it} + \beta_4 AuditSize_{it} + \beta_5 LnTurnover_{it} + \beta_6 ROE_{it} + \beta_7 Leverage_{it} + \beta_8 Age_{it} + \varepsilon_{it}$$

نتیجه	VIF	سطح معناداری	آماره تی استیودنت	ضریب	علامت اختصاری	متغیرها
تایید	-	0.0000	5.413704	1.024070	C	عرض از مبدأ
تایید	1.060695	0.0041	2.869882	0.086830	NED	استقلال هیئت مدیره
رد	1.024807	0.3061	-1.023411	-0.062770	BOARDSIZE	اندازه هیئت مدیره
تایید	1.025970	0.0000	5.463923	0.007404	BOARDMEETING	تعداد جلسات هیئت مدیره
تایید	1.044136	0.0093	2.601070	0.028116	AUDITSIZE	اندازه کمیته حسابرسی
تایید	1.043606	0.0000	8.408813	0.039295	LNTURNOVER	حجم معاملات
رد	1.083444	0.6872	-0.402639	-0.015734	ROE	عملکرد مالی
تایید	1.087250	0.0034	2.927183	0.166346	LEVERAGE	اهرم مالی
رد	1.039423	0.2876	1.063450	0.001249	AGE	سن شرکت
		17.21923			F	آماره F
		0.000000			F	سطح معناداری آماره F
		0.259449				ضریب تعیین تعدیل شده
		2.100960				آماره دوربین-واتسون
		0.016250				آماره آزمون همسانی واریانس
		0.8986				سطح معناداری آزمون همسانی واریانس

یافته های مربوط به مدل پژوهش

با توجه نتایج ارائه شده در جدول (۵) و با استناد به سطوح معناداری به دست آمده از آزمون تی- استودنت در جهت تعیین معناداری اثرات متغیرهای مستقل، نتایج آزمون فرضیه های تحقیق به صورت زیر می باشد. باید توجه شود که فرضیه های پژوهش براساس سه شاخص تحلیل شده اند:

فرضیه اول: بین استقلال هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر استقلال هیئت مدیره (NED) که کوچک تر از خطای نوع اول 0.05 برآورد شده ($P-Value = 0.0041$)، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشد. بنابراین فرضیه اول پژوهش در سطح خطای نوع اول 0.05 تایید شده است و می توان گفت بین استقلال هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد. بیشتر اینکه، با توجه به ضریب رگرسیونی مدل ($Beta = 0.086830$) اثرگذاری این متغیر بر روی متغیر وابسته در جهت مثبت می باشد (تایید فرضیه اول).

فرضیه دوم: بین اندازه هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر اندازه هیئت مدیره ($BOARDSIZE$) که بزرگ تر از خطای نوع اول 0.05 برآورد شده ($P-Value = 0.3061$)، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها نمی باشد. بنابراین فرضیه دوم پژوهش در سطح خطای نوع اول 0.05 رد شده است (رد فرضیه دوم).

فرضیه سوم: بین تعداد جلسات هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر تعداد جلسات هیئت مدیره ($BOARDMEETING$) که کوچک تر از خطای نوع اول 0.05 برآورد شده ($P-Value = 0.0000$)، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشد. بنابراین فرضیه سوم پژوهش در سطح خطای نوع اول 0.05 تایید شده است و می توان گفت بین تعداد جلسات هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد. بیشتر اینکه، با توجه به ضریب رگرسیونی مدل ($Beta = 0.007404$) اثرگذاری این متغیر بر روی متغیر وابسته در جهت مثبت می باشد (تایید فرضیه سوم).

فرضیه ی چهارم: بین اندازه کمیته حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر اندازه کمیته های حسابرسی ($AUDITSIZE$) که کوچک تر از خطای نوع اول 0.05 برآورد شده ($P-Value = 0.0093$)، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشد. بنابراین فرضیه چهارم پژوهش در سطح خطای نوع اول 0.05 تایید شده است و می توان گفت بین اندازه کمیته های حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد. بیشتر اینکه، با توجه به ضریب رگرسیونی مدل ($Beta = 0.028116$) اثرگذاری این متغیر بر روی متغیر وابسته در جهت مثبت می باشد (تایید فرضیه چهارم).

در نهایت، برای متغیرهای کنترلی نیز می توان گفت که متغیرهای حجم معاملات و اهرم مالی دارای ارتباط مثبت و معناداری با مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشند و این در حالی است که عملکرد مالی و سن شرکت ارتباطی با مسئولیت اجتماعی نشان ندادند. در مجموع با توجه به تایید سه فرضیه فرعی پژوهش می توان پذیرفت که بین فعالیت های حاکمیت شرکتی و کمیته های حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد و این به معنای پذیرش فرضیه اصلی پژوهش می باشد.

بحث و نتیجه گیری

مسئولیت اجتماعی شرکت ها به ارائه روش هایی می پردازد که سازمان ها در فضاهای کسب و کار خود به آن عمل می کنند و پاسخگوی توقعات جامعه، انتظارات تجاری، قانونی، اخلاقی و اجتماعی آنان هستند. چرا که سازمان ها مسئولیت های بزرگی در زمینه اجتماعی، اقتصادی و محیطی در قبال کارکنان، سهامداران، مشتریان، دولت، تأمین کنندگان، توزیع کنندگان و تمامی ذینفعان خود بر عهده دارند. بدون شک، چنانچه افراد، گروه ها، سازمان ها و مؤسسات مختلف جامعه، خود را نسبت به رویدادها

، اتفاقات و بحران‌های مختلف مسئول دانسته و هر یک در حدود مسئولیت و حیطة کاری خویش در حل بحران‌های فوق تلاش نمایند ، بسیاری از مشکلات کاسته شده و جامعه‌ای سالم و آرام به وجود خواهد آمد. به عبارت دیگر ، سازمان به هر نحوی که عمل کند ، عملکردش روی جامعه تأثیر می‌گذارد. بنابراین سازمان ها باید به کارهایی دست بزنند که مورد قبول جامعه و منطبق با ارزش‌های آن باشد. سازمان‌هایی که نتوانند خود را با این مهم تطبیق دهند ، در عرصه عمل موفق نخواهند بود. به عبارت دیگر ، سازمان‌ها برای آنکه بتوانند جایگاه خود را در جامعه حفظ نموده یا بهبود بخشند ، به نحوی که باعث ادامه بقای آن ها و موفقیتشان در کار شود ، لازم است که به مسئولیت اجتماعی توجه لازم را داشته باشند. بنابراین مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها عامل اساسی بقای هر سازمان است (احمدپور و همکاران ، ۱۳۹۴). به هر حال ، شرکت‌ها فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی را برای کمک هم به سهامداران و هم ارزش‌های اجتماعی آن با یکپارچه سازی منافع ذینفعان و سهامداران در تصمیمات شرکتی پذیرفته اند. کشورهای پیشرفته در حال توسعه دادن به پروژه‌های ملی در ارتباط با مسئولیت اجتماعی در بین شرکت‌ها می‌باشند. تلاش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در کشورهای پیشرفته نشان می‌دهد این فعالیت ها بهبود عملکرد ، افزایش بهره وری و موفقیت در رقابت را به همراه داشته است. این فعالیت ها در بسیاری از کشورها همانند آلمان ، دانمارک و سوئد به صورت داوطلبانه آغاز شده است. برای نمونه هلند در اوایل سال ۲۰۰۰ ، فعالیت‌های گسترده‌ای برای افزایش مسئولیت اجتماعی در بین شرکت ها آغاز کرد. این در حالی است که در بسیاری از کشورهای اروپای شرقی و چین دخالت‌های دولت موجب بهبود فعالیت‌های اجتماعی شرکت شده است (دوکیسی ، ۲۰۱۵). با توجه به اهمیت موضوع مسئولیت اجتماعی شرکت و تأثیر آن بر فعالیت های مالی شرکت ها ، در این پژوهش به بررسی رابطه استقلال هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شد. برای دستیابی به این هدف، بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۴ استفاده شده است و نمونه نهایی متشکل از ۱۶۱ شرکت بوده که پس از اعمال محدودیت‌های مورد نظر در این تحقیق انتخاب شده‌اند. متغیرهای مستقل در این پژوهش شامل استقلال ، اندازه و تعداد جلسات هیئت مدیره و نیز اندازه کمیته های حسابرسی می باشد. پس از اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق ، از تجزیه و تحلیل رگرسیون خطی چند متغیره برای آزمون فرضیه‌های تحقیق استفاده گردید. آزمون‌ها با استفاده از نرم-افزار اقتصاد سنجی Eviews8 و تکنیک آماری داده‌های پانلی با استفاده از روش اثرات صورت پذیرفته است. نتایج حاصل از آزمون‌های آماری نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین استقلال هیئت مدیره ، تعداد جلسات هیئت مدیره و اندازه کمیته های حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت ها وجود دارد ، اما این ارتباط در مورد اندازه هیئت مدیره و مسئولیت اجتماعی شرکت مشاهده نشد. در جدول (۶) خلاصه یافته‌های پژوهش ارائه می‌گردد :

جدول (۶) خلاصه نتایج پژوهش

فرضیه	شرح فرضیه	نتیجه
اول	بین استقلال هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.	تایید (مثبت)
دوم	بین اندازه هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.	رد
سوم	بین تعداد جلسات هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.	تایید (مثبت)
چهارم	بین اندازه کمیته حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.	تایید (مثبت)

در فرضیه اول به بررسی ارتباط بین استقلال هیئت مدیره به عنوان یکی از مهم ترین شاخص های اثرگذار بر فعالیت های هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت ها پرداخته شد. مدیران مستقل عضو هیئت مدیره یا همان مدیران غیرموظفی که در هیئت مدیره فعالیت می کنند می توانند مزایای زیادی را برای شرکت ها به همراه داشته باشند. نتایج به دست آمده در جدول (۵) نیز دلیل دیگری بر این مدعاست. با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر استقلال هیئت مدیره در این جدول که کوچکتر تر از خطای نوع اول ۰/۰۵ برآورد شده ، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشد. بنابراین فرضیه اول پژوهش تایید شده است بیشتر اینکه ، با توجه به ضریب رگرسیونی مدل ، اثرگذاری این متغیر بر روی متغیر وابسته در جهت مثبت می باشد می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشد. به عبارت دیگر ، با افزایش تعداد مدیران مستقل عضو هیئت مدیره ، انتظار می رود کیفیت گزارشگری اجتماعی شرکت ها و توجه آن ها به این حوزه افزایش پیدا کند. در همین ارتباط ، کاشانی پور و

همکاران (۱۳۹۴)، خانقاه و همکاران (۱۳۹۴)، طالع زاری و همکاران (۱۳۹۴)، بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۲)، دریافتند تعداد مدیران مستقل در هیات مدیره بر افشای مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی شرکت ها موثر می باشند. در پژوهش های خارجی نیز، یکینی و همکاران (۲۰۱۵)، شکات و همکاران (۲۰۱۵)، الشریف و سندھو (۲۰۱۵)، یور و همکاران (۲۰۱۴)، هم به نتایج مشابهی دست پیدا کردند.

در فرضیه دوم به بررسی ارتباط بین اندازه هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت ها پرداخته شد. آنچه که انتظار می رود این موضوع است که با افزایش تعداد اعضای هیئت مدیره، مدیران نظارت بهتری بر فعالیت های شرکت ها خصوصا در حوزه اجتماعی داشته باشند و این امر منجر به بهبود فعالیت های شرکت ها گردد. اما با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر اندازه هیئت مدیره در جدول (۵) که بزرگ تر از خطای نوع اول ۰/۰۵ برآورد شده، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها نمی باشد. بنابراین فرضیه دوم پژوهش رد شده است و می توان پذیرفت که بین اندازه هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود ندارد. در همین ارتباط، کاشانی پور و همکاران (۱۳۹۴)، رابطه ای بین اندازه هیئت مدیره و عملکرد اجتماعی شرکت مشاهده نکردند. خانقاه و همکاران (۱۳۹۴)، دریافتند اندازه هیئت مدیره بر افشای مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی شرکت ها موثر می باشند. در پژوهش های خارجی نیز یکینی و همکاران (۲۰۱۵)، نیز به نتایج مشابهی دست پیدا کردند.

در فرضیه سوم به بررسی ارتباط بین تعداد جلسات هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت ها پرداخته شد. با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر تعداد جلسات هیئت مدیره در جدول (۵) که کوچک تر از خطای نوع اول ۰/۰۵ برآورد شده، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشد. بنابراین فرضیه سوم پژوهش در سطح خطای نوع اول ۰/۰۵ تایید شده است و می توان گفت بین تعداد جلسات هیئت مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد. بیشتر اینکه، با توجه به ضریب رگرسیونی مدل اثرگذاری این متغیر بر روی متغیر وابسته در جهت مثبت می باشد. به عبارت دیگر، با افزایش تعداد جلسات هیئت مدیره، مسئولیت اجتماعی شرکت ها نیز افزایش پیدا می کند و با توجه به مباحث نظری در این حوزه، این امر می تواند ناشی از بهبود نظارت و کنترل فعالیت های شرکت ها از سوی مدیران عضو هیئت مدیره می باشد. در همین ارتباط، یکینی و همکاران (۲۰۱۵)، ارتباطی بین این دو متغیر پیدا نکردند.

در فرضیه چهارم به بررسی یکی از مهم ترین ویژگی های کمیته های حسابرسی، یعنی اندازه کمیته حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت پرداخته شد. کمیته های حسابرسی می توانند نقش کنترلی مهمی در فعالیت های گزارشگری شرکت ها داشته باشند. آن ها را می توان ناظران داخلی شرکت ها به شمار آورد. در این ارتباط، با توجه به سطح معناداری آزمون تی استودنت برای تعیین معناداری اثر متغیر اندازه کمیته های حسابرسی که کوچک تر از خطای نوع اول ۰/۰۵ برآورد شده، می توان پذیرفت که این متغیر دارای اثرگذاری معناداری بر روی مسئولیت اجتماعی شرکت ها می باشد. بنابراین فرضیه چهارم پژوهش در سطح خطای نوع اول ۰/۰۵ تایید شده است و می توان گفت بین اندازه کمیته های حسابرسی با مسئولیت اجتماعی شرکت رابطه معناداری وجود دارد. بیشتر اینکه، با توجه به ضریب رگرسیونی مدل، اثرگذاری این متغیر بر روی متغیر وابسته در جهت مثبت می باشد و این بدین معنی است که با افزایش اندازه کمیته های حسابرسی شرکت ها، مسئولیت اجتماعی شرکت ها نیز بهبود پیدا می کند. در همین ارتباط، یکینی و همکاران (۲۰۱۵)، اعلام کردند با افزایش اندازه کمیته های حسابرسی، مسئولیت اجتماعی شرکت ها کاهش می یابد.

منابع

- احمدپور، احمد؛ فرمانبردار، مریم. (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت و خطای پیشبینی سود هر سهم، فصلنامه بورس اوراق بهادار، سال ۶، شماره ۲۴، صص ۶۳-۷۸.
- اسدی، غلامحسین؛ محمدی، شاپور؛ خرک، اسماعیل. (۱۳۹۰). رابطه بین ساختار سرمایه و ساختار مالکیت، مجله دانش حسابداری، سال ۲، شماره ۴، صص ۲۹-۴۸.
- اعتدادی، حسین؛ شفاخیری، نسیمه. (۱۳۹۰). تاثیر جریان های نقدآزاد بر مدیریت سود و نقش کمیته حسابرسی در آن، فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مالی، سال سوم، شماره ۱۰، صص ۴۲-۱۸.
- باباجانی، جعفر؛ بابایی، مسعود. (۱۳۹۰). تاثیر استقرار واحد حسابرسی داخلی و تشکیل کمیته حسابرسی در ارتقای سطح مسئولیت پاسخگویی مالی دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی و تحقیقاتی. مجله دانش حسابداری، سال دوم، شماره ۴.
- بحری ثالث، جمال؛ بهنمون، یعقوب. (۱۳۹۲). ویژگی های هیات مدیره و مربوط بودن اطلاعات حسابداری در شرکت ها. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت.
- برزگری خانقاه، جمال؛ جعفری تراجی، قاسم. (۱۳۹۴). نقش ویژگی های شرکت در افشای مسئولیت اجتماعی و زیست محیطی. سومین کنفرانس بین المللی مدیریت، اقتصاد و حسابداری، نشر پژوهشکده تحقیقات راهبردی، شماره ۶۲.
- بهارمقدم، مهدی؛ صادقی، زین العابدین؛ صفرزاده، ساره. (۱۳۹۲). بررسی رابطه ی مکانیزم های حاکمیت شرکتی بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت ها. فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مالی، سال پنجم، شماره ۲۰، صص ۱۰۷-۹۰.
- بیابانی، شاعر؛ رضی کاظمی، ستاره (صغرا). (۱۳۹۲). ساختار مالکیت (ترکیب سهامداری و تمرکز) و سیاست تقسیم سود شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه علمی پژوهشی دانش مالی اوراق بهادار، سال ۶، شماره ۲۰، صص ۲۳-۳۵.
- پاک مرام، عسگر؛ رضایی، نادر؛ رضازاده، حامد. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر افشای مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت ها. دومین کنفرانس بین المللی رویکردهای نوین در علوم مهندسی و تکنولوژی.
- تختایی، نصرالله؛ تمیمی، محمد. (۱۳۹۰). نقش کمیته حسابرسی در کیفیت گزارشگری مالی، فصلنامه حسابدار رسمی شماره ۱۵.
- حساس یگانه، یحیی؛ برزگر، قدرت الله. (۱۳۹۴). راهبری شرکتی مسئولیت اجتماعی شرکت ها و نظریه های حسابداری، حسابداری رسمی، شماره ۲۱.
- خدای پور، احمد؛ بزراپی، یونس. (۱۳۹۲). بررسی عوامل حاکمیتی موثر بر کیفیت افشا و تاثیر رقابت بازار بر رابطه ی بین آن ها، فصلنامه حسابداری مالی، ۲۰، ۴۱-۲۲.
- رویایی، رمضانعلی؛ مهردادوست، حسین. (۱۳۸۸). بررسی نقش مدیران فرهنگی در ارتقای مسئولیت اجتماعی، پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال ۳، شماره ۳، صص ۴۳-۵۴.
- ریاحی بلکویی، احمد. (۱۳۸۷). تئوری های حسابداری، ترجمه علی پارسایان، انتشارات ترمه.
- ستایش، محمد حسین؛ کاظم نژاد، مصطفی. (۱۳۸۹). افشاء در حسابداری"، مجله حسابدار، سال بیست و پنجم، شماره ۲۲۷، صص ۶۶-۶۹.
- شجاعی، مهدی؛ خبرخوش، مرضیه. (۱۳۹۵). ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکت ها و ارزش شرکت ها در بورس اوراق بهادار تهران. پنجمین کنفرانس بین المللی حسابداری و مدیریت.
- صالحی عمران، ابراهیم؛ ثابتی، عبدالحمید؛ حسن زاده، سودابه. (۱۳۹۱). بررسی اهمیت شاخص های مسوولیت اجتماعی شرکت ها در مراکز صنعتی و دانشگاه ها، فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران، سال چهارم، شماره دوم.
- صنوبر، ناصر؛ حیدریان، بهنام. (۱۳۹۰). شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت ها در ایران، دو فصلنامه جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، شماره اول، صص ۷۱-۸۹.
- فخاری، حسین؛ طاهری، عصمت السادات. (۱۳۹۵). رابطه سرمایه گذاران نهادی و نوسان پذیری بازده سهام شرکت های پذیرفته در بورس اوراق بهادار تهران، مجله پژوهش های حسابداری مالی، سال ۲، شماره ششم، صص ۱۵۹-۱۷۲.
- کاشانی پور، محمد؛ کریمی، حسن؛ کریمی، ولی الله. (۱۳۹۳). بررسی ارتباط بین ساختار هیأت مدیره و مالکیت شرکت با افشای اختیاری. پژوهش های تجربی حسابداری، سال چهارم، شماره ۱۴، صص ۱۶۷-۱۸۶.

- کیائی، مریم؛ کامیابی، یحیی. (۱۳۹۳). بررسی تاثیر نوع مالکیت بر سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت ها. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشکده علوم اداری و اقتصاد.
- محمدپور، مسعود؛ شهرابی، شاهرخ. (۱۳۹۳). سازو کار کمیته حسابرسی اثربخش، پیشرفت های حسابرسی، دوره دوم، شماره اول، صص ۱۷۷-۱۵۵.
- Alexandrina, C.(2013).How do board of directors affect corporate governance disclosure? – the case of banking system. *Journal of Forensic Accounting*,7: 185-208.
- Ali basah, Mohamad Yazis (2015). Corporate Governance and Voluntary Disclosure of Interim Financial Reporting in Jordan. *Journal of Public Administration and Governance* ISSN 2161-7104 2015, Vol. 5, No. 2.
- Almans,B. Gali,F (2012). The relationship between concentration of ownership and institutional ownership with voluntary disclosure. *Journal of Economics and International Finance*, 2, 020-027.
- Alshareef, M. N., Sandhu, K., (2015), Adoption of Corporate Social Responsibility: Board Competencies and Roles, *International Journal of Business and Management*; 10(6), 75-92.
- C. Yekini, K. Adelopo, I. Andrikopoulos, P(2015).Impact of board independence on the quality of community disclosures in annual reports. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 3(1), 7–32.
- Cardebat, J., Sirvan, N., (2010), "What corporate social responsibility reporting adds to financial return?", *Journal of Economics and International Finance*, Vol. 2(2), pp. 020-027.
- Ducassy.I., (2015), Corporate social performance, ownership structure, and corporate governance in France, *Research in International Business and Finance*, PP.1-20.
- Gali., (2013),” What corporate social responsibility reporting adds to financial return?”, *Journal of Economics and International Finance*.2(2),.020027.
- Goyer, A . shakat, T(2012).The relationship between corporate governance and corporate social performance in family owned companies. *Academy of Management Journal* 23- pp 19-39.
- Lin, P. T., (2015), "The relationship between corporate governance and community engagement: Evidence from the Australian mining companies", *Resources Policy*, 43, 28–39.
- McKinley, A. (2008). The drivers and performance of corporate environmental and social responsibility in the canadian mining industry Master Thesis, University of Toronto.
- Rahmawati, A., Honggowati, S., Supriyono, E., (2014), " The Effect of Corporate Social Responsibility on Financial Performance with Real Manipulation as a Moderating Variable", *International Journal of Management, Economics and Social Sciences*, Vol. 3(2), pp. 59 –78.
- Shaukat, A.,Qiu,Y., Trojanowski, G.,(2015), Board Attributes, Corporate Social Responsibility Strategy, and Corporate Environmental and Social Performance, *Journal of Bus Ethics*, 30(2), 122–144.
- Soltana, J.W. (2015). Audit quality, corporategovernance, and earnings management: a meta-analysis.*International Journal of Auditing*, 14, pp. 57–77.
- Wahba, H., Elsayed, Kh., (2015), "The mediating effect of financial performance on the relationship between social responsibility and ownership structure", *Future Business Journal*, 18, 2, 207–246.